

Mierenwerkgroepexcursie naar de Noardlike Fryske Wâlden in juli 2013

*Jinze Noordijk, André J. van Loon, Karin Gigengack,
Rudolf van Hengel & Michiel Hemminga*

Inleiding

Op 6 juli 2013 reisde de Mierenwerkgroep af naar de Noardlike Fryske Wâlden. Dit is een 25.000 ha groot nationaal landschap ten noorden van Drachten. Het eeuwenoude cultuurlandschap bestaat uit houtwallen, elzensingels, pingoruïnes en enkele droge en natte natuurgebieden te midden van de weilanden en akkers. Het gebied ligt voornamelijk op zandgrond, maar er zijn ook veen-, keileem- en kleigronden.

Landschapsbeheer Friesland heeft in 2012 in samenwerking met ecologisch bureau Altenburg & Wymenga, EIS-Nederland en de plaatselijke koepel van de agrarische natuurverenigingen een biodiversiteitsproject opgestart in de Noardlike Fryske Wâlden. In het project is gekeken naar vegetatie en diverse diergroepen, waaronder insecten (met behulp van een potvalinventarisatie en handvangsten), broedvogels en vleermuizen. In 2013 is hier een bescheidener vervolg aan gegeven door Landschapsbeheer Friesland en EIS-Nederland; we vangen weer insecten met potvallen, betrekken allerlei vrijwilligers bij de determinaties en organiseren excursies. Dit alles wordt mede gesubsidieerd door het programma Groen en Doen van het ministerie van Economische Zaken, dat vrijwilligerswerk op het gebied van natuur- en landschapsbeheer stimuleert en ontwikkelt.

De excursie van 6 juli werd in dit kader georganiseerd. De Mierenwerkgroep draagt zo een steentje bij aan het in kaart brengen van de soortenrijkdom van dit gebied. Vóór het biodiversiteitsproject was er vrijwel niets bekend over het voorkomen van insecten in het gebied, inmiddels is dat gelukkig een stuk beter en is een indrukwekkend database opgebouwd met soortgegevens. In het gebied hadden dus al potvallen gestaan waar alle mieren uit gedetermineerd waren. Met deze veldinventarisatie wilden we ook gegevens verzamelen uit andere uurhokken en hoopten we extra soorten te vinden.

Excursie

Op 6 juli werden vier terreinen in het nationaal landschap aangedaan. We werden verwelkomd door Gerrit Tuinstra (met dochter Anique) en Foppe van der Meer van Landschapsbeheer Friesland (figuur 1) en door Staatsbosbeheerboswachter Jakob Hanenburg. Vanuit de mierenwerkgroep waren de auteurs van dit artikel aanwezig. Gedurende de dag dunde de groep uit.

Figuur 1 Start van de mierenexcursie op Heitje De Spitkeet; van links naar rechts: Foppe van der Meer, André, Gerrit Tuinstra met dochter Anique en Jinze; op de achtergrond zijn overige excursiedeelnemers te zien (foto Jakob Hanenburg)

Heitje De Spitkeet

We verzamelden bij het dorp Harkema, waar achter openluchtmuseum De Spitkeet een heiderestant aanwezig is ter illustratie van componenten van het vroegere landschap. Dit terrein is klein, ongeveer anderhalve ha. Er is een eikenbosje en een reliëfrijk schraal grasland met af en toe nog een beetje struikheide. In het verlengde van het terrein strekt zich een mooie houtwal uit. [amersfoortcoördinaten: 203-577, 203-576]

Sumarreheide

Dit zeer kleine heideterrein bij Sumarre van circa een halve ha is nog in verrassend goede staat en bevat (in tegenstelling tot Heitje De Spitkeet) mooi ontwikkelde

hoge struikheiplanten, open zandige plekken en een hoge houtwal (figuur 2). [amersfoortcoördinaten: 196-575]

Oostoever Bergumermeer

Langs het Bergumermeer zijn veel rietlanden en wilgenbosjes, ernaast liggen weer houtwallen. [amersfoortcoördinaten: 200-578, 199-578]

Twijzeler Mieden

Dit vrijgroteterrein omvat moerasbosjes en elzensingels en een groot oppervlakkig natte schraalgraslanden die met regelmaat gemaaid worden. [amersfoortcoördinaten: 203-583]

Resultaten

In totaal werden 11 soorten gevonden (tabel 1). Dit is niet erg veel maar in de terreinen kon ook niet heel veel meer verwacht worden.

Op Heitje De Spitkeet zijn de meeste soorten aangetroffen. De dichtheid aan nesten van de gele weidemier *Lasius flavus* was zeer hoog en dat gaf het terrein een mooi microreliëfrij karakter en zorgde voor afwisselingen in de plantengroei. Van de

Figuur 2 André, Jinze, Karin, Rudolf, Freki en Michiel op de Sumarreheide (foto Jakob Hanenburg)

wintermier *Lasius mixtus*, waarvoor de gele weidemier als gastheersoort optreedt bij het stichten van een nest, werden enkele werksters verzameld in het eikenbosje. Een kolonie van de glanzende houtmier *Lasius fuliginosus* bevond zich net buiten het heitje in een voedselrijk klein bos; een andere kolonie werd aangetroffen bij een vrijstaande boom aan de rand van het veld.

De Sumarreheide verschilde niet alleen in uiterlijk van Heitje De Spitkeet, maar ook in de mieren die er voorkomen. De wegmier *Lasius niger* was hier de dominante soort en de gele weidemier werd niet gevonden. Op de open zandige plekken werden nesten van de zwarte zaadmier *Tetramorium caespitum* gevonden. Op beide heideterreinen werden de grauwwzarte renmier *Formica fusca*, de zandsteekmier *Myrmica sabuleti* en de gewone steekmier *Myrmica rubra* in aantal gevonden. De boommier *Lasius brunneus* zat in een dode boom net naast de Sumarreheide. De humusmier *Lasius platythorax* en de bossteekmier *Myrmica ruginodis* werden in de bosjes en de houtwallen verzameld.

De beide natte natuurgebieden Oostoever Bergumermeer en de Twijzeler Mieden boden weinig goede mierenbiotopen. De rietlanden, gemaaide graslanden en natte bossen bevatten geen mieren of waren, in het geval van de bosjes in de Twijzeler Mieden, zelfs nauwelijks toegankelijk door de ruige ondergroei. Op beide plekken werden toen toch maar de droge, zandige plekken langsgelopen. Bij de Oostoever Bergumermeer was het een fraaie oude houtwal en in de Twijzeler Mieden de met bomen beplante berm van de weg die langs het gebied liep. Hier konden toch enkele algemene soorten worden genoteerd, met als leukste vondst wederom een nest van de boommier.

Ten slotte

Zoals gezegd, er zijn niet veel mierensoorten gevonden. Omdat Friesland echter flink onderbemonsterd is voor mieren, zijn de waarnemingen wel welkome aanvullingen op de kennis van het voorkomen van de soorten. Zelfs de zeer algemene soorten waren nog nooit uit de wijde omgeving gemeld. Voor de wintermier en boommier waren er slechts enkele waarnemingen uit Friesland, en voor die laatste soort behoort de vondst zelfs tot de meest noordelijke ooit in Nederland. Tijdens de excursie hebben we ook nog veel op en onder aan bomen gezocht naar slankmieren (*Temnothorax*- en *Leptothorax*-soorten), maar deze konden helaas niet aangetoond worden.

Over de mierenvangsten van de potvalinventarisatie zal in Entomologische Berichten gepubliceerd worden. Al deze potvallen stonden in houtwallen en twee soorten die tijdens de excursie van de mierenwerkgroep zijn verzameld

Tabel 1 Gevonden mierensoorten tijdens de excursie op 6 juli 2013

	Heitje De Spitkeet	Oostoever Sumarreheide	Bergummer- meer	Twijzeler Mieden
<i>Fomica fusca</i>	X	X	X	X
<i>Lasius niger</i>	X	X	X	X
<i>Lasius platythorax</i>			X	
<i>Lasius brunneus</i>		X	X	
<i>Lasius fuliginosus</i>	X			X
<i>Lasius flavus</i>	X			
<i>Lasius mixtus</i>	X			
<i>Myrmica ruginodis</i>	X		X	
<i>Myrmica rubra</i>	X	X	X	X
<i>Myrmica sabuleti</i>	X	X		
<i>Tetramorium caespitum</i>		X		

komen daar niet voor: de wegmier en zwarte zaadmier. Deze soorten konden dus als 'nieuw' voor het nationaal landschap genoteerd worden. In totaal zijn nu met de potvalinventarisaties en de excursie in drie uurhokken gegevens verzameld van in totaal 14 soorten.

Dankwoord

Wij zijn Foppe van der Meer, Gerrit Tuinstra en Jakob Hanenburg zeer dankbaar voor het verzorgen van de kaartjes van het gebied en de vergunningen om de terreinen te betreden.

**Jinze Noordijk & André J. van Loon, EIS-Nederland, Postbus 9517,
2300 RA Leiden, jinze.noordijk@naturalis.nl, andre.vanloon@naturalis.nl**